

EUROMOSAIC

– Kisebbségi és regionális nyelvek az EU-banⁱ –

NELU BRADEAN-EBINGER

*

Bevezetés

1992-ben az Európai Bizottság kezdeményezésére készült egy felmérés az akkor 12 tagú Európai Unió etnikai és nyelvi kisebbségeiről. Az Euromosaic elnevezésű kutatás (eredményeit is ezzel a címmel publikálták) célja annak feltérképezése volt, milyen hasonlóságok és különbségek jellemzik az EU egyes országaiban beszélt regionális és kisebbségi nyelveket, s miképpen érhető el e nyelvek fennmaradása. 1999-ben a vizsgálatot Ausztriára, Finnországra és Svédországra is kiterjesztették, s 2004-ban elindultak az Euromosaic III-nak nevezett vizsgálat előkészületei.

A 2004–2005. évi brüsszeli EU-projektnek, amelynek e tanulmány szerzője a magyarországi koordinátora volt, az volt a célja, hogy felmérje a tíz újonnan belépett tagállamban élő kisebbségi nyelvek helyzetét, és nyelvpolitikai ajánlásokat tegyen az Európai Bizottságnak a helyzet javítására.ⁱⁱ

Az összevethetőség végett azonos kérdéseket tartalmazó kérdőíveket küldtek szét a kutatásba bevont szakembereknek, ebben az általános demográfiai és egyéb statisztikai adatok mellett olyan kérdések szerepeltek, amelyek segítségével feltárható az adott kisebbségi nyelv helyzete és használatának lehetőségei.

Terjedelmi okokból az összefoglaló jelentés alapján csak néhány érdekes számadatot közlünk. Az Euromosaic I szerint az akkor 12 tagú EU-ban 48 kisebbségi nyelvet beszéltek, az új tagállamokban viszont majdnem kétszer annyit, 90-et; míg a régi tagállamok közül csak Spanyolországban haladta meg a kisebbségi nyelvet beszélők száma a 10%-ot (elsősorban a többmillió katalán kisebbségnek köszönhetően), az új tagállamoknak több, mint a felében ez a jellemző, sőt Lettországnak a lakosságnak majdnem 40%-a kisebbségi (vagyis orosz). Az új EU-államokban a legnagyobb kisebbséget a balti államokban (Észtország, Lettország és Litvánia) élő oroszok alkotják (1,2 millió). Igen nagyszámú a roma (cigány) nyelveket beszélők száma is: az új tagállamokban a hivatalos statisztikák 300.000 roma nemzetiségű (és 200.000 roma anyanyelvűt) személyt tartanak nyilván, becslések szerint viszont a romák száma mintegy 1,5 millióra tehető (ebből mintegy félmillió beszéli valamelyik cigány nyelvjárást). Például Szlovákia esetében az általános országjelentésen túl külön rövid elemzés foglalkozik a német, a magyar, a roma nyelvvel és a többi kisebbségi nyelvvel. Nagyságát tekintve a több mint félmillió szlovákiai magyarság sorrendben a harmadik helyet foglalja el. Németek mind a tíz új tagállamban élnek, számuk 280.000. Különben, a 27 tagú EU-ban a német a legelterjedtebb kisebbségi nyelv, a tagállamok 2/3-ában, azaz 18 országban élnek németek.

Eltérés mutatható ki a régi és az új tagállamok között a kisebbségi közösségek kialakulását és földrajzi elhelyezkedésüket illetően is. A régi tagállamokban a legtöbb kisebbségi nyelv évszázadokon át az adott országon belül fejlődött (pl. a katalán, az okcitán, a gael), s számos kisebbségnek nincs is anyaországa (például az itt említett háromnak). Az új tagországokat viszont jobban érintették az utóbbi évszázadok háborúhoz kapcsolódó népességmozgások és határmódosítások, így alakulhatott ki a jelenlegi tarka kép: az új tagállamokban beszélt kisebbségi nyelvek háromnegyedének van anyaországa, rendszerint valamelyik szomszédos állam. Mivel a most csatlakozott államok közül számos igen rövid államiságra tekint vissza, ezekben az államokban a nemzetépítés még mindig napirenden van, ennek egyik következménye az, hogy Csehországon és Magyarországon kívül minden egyéb új tagállamban van államnyelv vagy hivatalos nyelv. Az új magyar alkotmány (2012) szerint az állam nyelve a magyar.

1. A magyarországi helyzet

A Magyarországon élő 13 nyelvi kisebbség helyzete az Euromosaic III jelentése szerint az 1993-as kisebbségi törvény óta érezhetően javult, főleg jogi téren. A jelentés magyarországi fejezete először általános áttekintést ad a hazai nemzetiségek történetéről, demográfiai alakulásáról, nyelvpolitikáinkról (főleg a

nyelvoktatásról és nyelvhasználatról), kulturális tevékenységükről, a kisebbségi médiáról és az európai dimenzióról. Utána bemutatja az egyes hazai kisebbségeket, elsősorban nyelvhasználatukat illetően (a horvát, német, roma, román, szerb, szlovák és szlovén külön-külön alfejezetben, a kisebb nyelveket – az örményt, a bolgárt, a görögöt, a lengyelt, a ruszint és az ukránt – egy közös alfejezetben).

Az utolsó, 2001. évi magyarországi népszámlálás adatai szerint 314.060 fő, vagyis a lakosság 3%-a vallotta magát valamelyik hivatalosan elismert nemzetiséghez tartozónak, ami bizonyos csökkenést mutat az 1990-es népszámláláshoz képest. Becslések szerint azonban a nemzetiségek (nemzeti és etnikai kisebbségek) tagjainak valódi létszáma ennél jóval magasabb: az ország 10 milliós népességének hozzávetőlegesen 8-10%-át teszik ki, igaz ennek a 8-10%-nak nagy része magyar anyanyelvű roma (cigány). Érdekes módon a hazai kisebbségek 2001-ben sokkal nagyobb létszámban vallották be anyanyelvüket, mint nemzetiségüket, például a németek 102 %-kal, a romák 330%-kal, ami egy eléggé fejletlen identitást (önazonosságot) mutat.

Magyarországon 13 törvényben elismert nemzetiség él, ezek között 12 nemzeti kisebbség, illetve egy etnikai kisebbség, a cigányság. Tulajdonképpen a „cigányság” fogalom több népcsoportot is magába foglal, amelyek a magyar nemzeti kultúrához egyféleképpen vagy legalábbis hasonlóan viszonyulnak. A cigányságot számos különböző csoport alkotja, amelyeknek kultúrája jelentősen eltér egymástól. A magyarországi cigányság azoktól az önmagukat romáknak nevező és roma nyelven (romani, cigányul) beszélő népcsoportoktól származik, amelyek a középkorban érkeztek a balkáni országokba és Magyarországra. A cigányság egy része ma is romának vallja magát, például a magyar cigányok (romungrok) és az oláh-cigányok hagyományos közösségeihez tartozók. A magyarországi cigányok legnagyobb része magyar anyanyelvű. A roma (cigány) nyelv ismerete ma csak a cigányság kisebb részére jellemző, elsősorban az aprófalvas felépítésű dél-dunántúli megyékben, valamint Szabolcs-Szatmár-Bereg és Nógrád megyében. (A cigányság kb. 5-10%-a vallja anyanyelvének és mintegy 20-25%-uk, elsősorban az oláh-cigányok beszélik.) A magyar társadalmon belül a cigányság életkörülményei a legrosszabbak. A cigány nemzetiségűek általában hátrányos helyzetben vannak munkavállalás és a tanulás terén. Ezért a cigány nemzetiség szociális körülményeinek javítása várhatóan hosszú folyamat lesz.

Érdekes módon mind a 13 hazai kisebbség hasonló jellemzőkkel rendelkezik: fogyatkozó létszám (főleg a nyelvi asszimilációnak köszönhetően), gyenge identitás, de növekvő nyelvtanulási lehetőségek elsősorban a fiatalok részére. A nemzetiségi anyanyelvet már csak az idősebb generáció használja köznapi kommunikációs eszközként, a középső és fiatal generáció viszont a többségi magyar nyelvet beszéli. Ennek ellenére a magyarországi nemzetiségek többsége úgy véli, hogy a kisebbségi kultúra és identitás megőrzése szempontjából az anyanyelvi ismeretek nem feltétlenül szükségesek. A már említett pozitív kisebbségi jogalkotás sajnos, nem párosul sikeres gyakorlati megvalósítással, ezért még mindig nagy az elmélet és a gyakorlat közti szakadék.

2. Nyelvi helyzet az EU-banⁱⁱⁱ

Az Európai Unió mottója az egység a sokféleségben, amely leginkább a többnyelvűségben, a nyelvi sokszínűségben tükröződik. Az itt élő mintegy 500 millió ember a 23 hivatalos nyelven kívül körülbelül 60 őshonos és számtalan nem őshonos nyelvet beszél.¹

Európa azonban az Egyesült Államokkal ellentétben nem egy olvasztótégely, amelyben megszűnnek a különbségek, inkább egy mozaikra hasonlít, amelynek darabjai, a különböző népek és nyelvek alkotnak egy kerek egészet.² Annak ellenére, hogy Európa a nyelvi sokszínűség szempontjából igen szegénynek számít, az Európában beszélt őshonos nyelvek ugyanis mindössze 3%-át teszik ki a világ összes beszélt nyelvének, a többnyelvűség értékének a Közösség életében meglehetősen fontos szerepe van.

Felismerve a többnyelvűség értékének fontosságát, az Európai Unióban egyre intenzívebben foglalkoznak ennek kérdésével. A többnyelvűség egyrészt arra az egyéni képességre utal, hogy több nyelvet képes használni, másrészt pedig a különböző nyelvi közösségek egy földrajzi területen belüli együttélését jelenti. Ez pedig magában foglalja a kisebbségi és regionális nyelvi közösségek fennmaradására, megőrzésére vonatkozó törekvéseket. Dolgozatom kiindulópontja tehát, hogy a nyelvi sokszínűség értéke miatt minden EU területén beszélt nyelv egyenlően fontos az Unió számára, és a többnyelvűség értéke alapvetően előnyös az Unió számára, amely ezáltal érdekelt annak fenntartásában. A nyelveknek ugyanis óriási szerepe van az Unión belül a kulturális sokszínűség fenntartásában, valamint az uniós identitás szempontjából is, az Unióhoz való kötődések előmozdításában. Leonard Orban 2007 és 2010 között hivatalban lévő többnyelvűségi biztos szerint a nyelvi sokszínűsége nem egy akadályozó tényezőként kell tekinteni, hanem egy lehetőségre, amely hídként nagyobb fokú szolidaritáshoz és kölcsönös megértéshez vezet a globalizált világban.³

Ezen új felfogás értelmében már nem hátrányként tekintenek a többnyelvűségre, amely az adminisztrációs, fordítási-tolmácsolási költségek megnövekedésével jár, hanem olyan előnyre, amely a jobb

foglalkoztatási lehetőségekkel és a versenyképesség javításával Európa gazdaságára is jelentős hatást tud gyakorolni.⁴ A többnyelvűség az Európai Unióban az élet szinte minden színterén jelen van, az uniós intézmények munkájától kezdve a politikai párbeszédeken át az egyszerű uniós állampolgár életében is nap, mint nap érzékelhető. Ez pedig különösen az olyan társadalmakban bír jelentőséggel, ahol kisebbségi és regionális nyelvet beszélő közösségek élnek. A kisebbségi nyelvek Európán belüli létének, védelmének fontosságát mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy ez a kérdéskör meghatározó helyet foglal el az Unió nyelvpolitikájáról szóló diskurzusokban, így gyakran a médiában is figyelmet kap.

Mivel a többnyelvűség az Európai Unió számára a társadalmi kohézió megerősítése, az uniós állampolgárok alapvető alkotmányos jogának, a nyelvhasználat szabadságának biztosítása és gazdasági előnyök miatt is fontos, felmerül a kérdés, hogy minden európai nyelv megőrzésére egyenlő figyelmet fordít-e az Unió, azok fennmaradásának biztosításához hatékonyan hozzájárul-e?

3. A kisebbségi és regionális nyelvekről az Európai Unióban általában

3.1. Terminológia

Amikor kisebbségekkel foglalkozunk fontos megjegyezni, hogy a kisebbség jelentésének a mai napig nem létezik egy általánosan elfogadott nemzetközi jogban kodifikált definíciója. Ez azonban nyilvánvalóan nem jelenti azt, hogy nem létezhet a kisebbségek nemzetközi szinten rögzített védelme. Valószínűleg a legismertebb meghatározás az olasz Capotorti nevéhez köthető, eszerint: „Kisebbség az a csoport, amely számát tekintve kisebb, mint az állam lakosságának többi része, nincs domináns helyzetben, és amelynek tagjai olyan etnikai, vallási vagy nyelvi sajátosságokkal rendelkeznek, amelyek megkülönböztetik őket a lakosság többi részeinek a sajátosságaitól és összeköti őket a kultúrájuk, hagyományaik, vallásuk és nyelvük megőrzésére irányuló szolidaritás érzése”.⁵ Kisebbségi nyelvekről beszélve különbséget kell tennünk az őshonos és a bevándorlók nyelve között, szakdolgozatomban az őshonos kisebbségi nyelvekkel kívánok foglalkozni. A Kevésbé Használt Nyelvek Európai Irodájának (EBLUL) definíciója szerint „a kisebbségi nyelv az a nyelv, amely struktúrájában, hangzásában, szókincsében, jellemzőiben, történetében különbözik az állam domináns nyelvétől, egy meghatározott területen, kisszámú ember beszéli.”⁶ Eszerint a kisebbségi nyelv a többségi nyelvhez képest alárendelt helyzetben van. A kisebbségek elkülönülése a többségtől azonban a legtöbb esetben nem pusztán a nyelvre, hanem a kultúrára és a vallásra is kiterjed, így legtöbbször etnikai kisebbségekről is beszélhetünk. Lanstyák István meghatározása szerint az etnikai kisebbségen belül nemzeti kisebbség is létezik, amely politikailag nem semleges kifejezés és a több szinten is szervezett nagy létszámú kisebbségekre vagy egy másik államban államalkotó csoportra utal. Erre jó példa a szlovákiai magyarság.⁷

A kisebbség fogalmához kötődő negatív tartalom elkerülése érdekében egyre inkább elterjedt a kevésbé használt nyelv kifejezés, amely az EBLUL nevében is megjelenik. A kisebbségvédelem nemzetközi jogi dokumentumai elsősorban a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartája óta rendszerint a regionális és kisebbségi nyelvek kifejezést használják. A charta 1. cikkének meghatározása szerint ezek azok a nyelvek, „i. amelyeket valamely állam adott területén az állam olyan polgárai hagyományosan használnak, akik az állam fennmaradó népességénél számszerűen kisebb csoportot alkotnak, és ii. amelyek különböznek ezen állam hivatalos nyelvétől, azonban ez nem foglalja magában sem az állam hivatalos nyelveinek dialektusait, sem a bevándorlók nyelveit.”⁸ Az egyes kifejezéseket azonban sokszor a szakirodalom sem használja egységesen.

Mivel a kisebbség jelentéséről nincs egységes definíció, ez okot szolgáltathat egyes államok számára arra, hogy a kisebbségvédelem területén meglévő kötelezettségeiket ne teljesítsék, másrésztől viszont egy általános definíció megfogalmazása nem biztos, hogy minden kisebbségekkel kapcsolatos helyzetre érvényes, ami akár visszaélésekre is alapot szolgáltathat.

3.2. Csoporthoz tartás

Az Európai Unió elméletben a nyelvi és kulturális sokszínűség értéken alapul és mindegyik európai nyelv egyenlő mértékben gazdagítja ezt a sokszínűséget. A gyakorlatban azonban rendkívüli ellentmondások tapasztalhatók az egyes nyelvek helyzetében az Unió belső működésében. Ez nem pusztán a hivatalos és a nem hivatalos nyelvek között jelenik meg, de azokon belül is jelen van. A nyelvek helyzetét az Unióban tehát az egyenlőtlenség jellemzi. Az EU-ban jelenleg 23 hivatalos nyelv létezik, amelyek elméletben mind munkanyelvek is egyben, de a két fogalom nincs pontosan meghatározva. A gyakorlatban az unióban belül a leggyakrabban használt nyelv az angol, de szintén gyakran használják a franciát, kisebb mértékben a német nyelvet, miközben elméletileg minden hivatalos nyelv egyenrangú. Dolgozatomban a hivatalos nyelvek helyzetével nem kívánok részletesebben foglalkozni.

Az Euromosaic tanulmány szerint több mint 60 őshonos regionális és kisebbségi nyelvi közösség található az Európai Unió területén és körülbelül 40 millió ember rendszeresen beszéli a regionális vagy kisebbségi nyelvét.⁹ Sok EU- tagállam az Európa Tanács Chartája által meghatározott definíciót használja a regionális és kisebbségi nyelvek meghatározására, de uniós szinten sincs egységes, elfogadott definíció.

Az Unión belül külön kategóriát képez az ír nyelv, mivel nemzeti nyelvi státusszal rendelkezik Írországon, de a kisebbségi nyelvek jellegzetességeit is magában hordozza, mivel a legutóbbi népszámlálás szerint a lakosság 40%-a beszéli. Az ír nyelv kvázi-hivatalos funkcióval rendelkezve úgynevezett szerződésnyelv szerepét töltötte be az Unió belső működésében, majd kivívta a hivatalos nyelv státuszt, az ír lett 2007. január 1-jétől a 23. hivatalos nyelve az EU-nak. Eszerint minden fontosabb szabályozást, alapszerződéseket lefordítják írre, az íreknek joguk van az anyanyelvükön kérdést feltenni, és választ kapni az EU intézményeitől, valamint az ír nyelvet a tanács ülésein is lehet használni.¹⁰ A baszk, katalán és a galíciai nyelv 2006 óta félhivatalos státusszal rendelkezik az EU-ban, ez azt jelenti, hogy a hivatalos használatuk biztosított, de a fordítások költségeit a spanyol kormánynak kell viselnie. Egyre erősebb nyomás nehezedik az unióra, hogy elismerje ezeket a nyelveket hivatalos nyelvként uniós szinten, hiszen több mint 10 millió uniós állampolgár anyanyelvei.

A nemhivatalos nyelvek közé nem minden Európai Unióban beszélt regionális és kisebbségi nyelv tartozik. Hiszen előfordul, hogy az Unió valamely tagállamának hivatalos nyelve egy másik tagállamban élő kisebbség anyanyelve, gyakran szomszédos országok esetében, ami összekapcsolja a kulturális közösségeket és az unión belül a határokon átnyúló együttműködés segítségével nagyobb befolyásra is szert tehetnek. Ilyen, viszonylag előnyös helyzetben lévő kisebbségnek számít a szlovákiai magyarság vagy a Magyarországon élő szlovák kisebbség. Egyértelmű, hogy az olyan kisebbségek anyanyelv használati lehetősége biztosított az Unió szintjén, amelyek anyanyelve egy másik tagállam hivatalos nyelve. Ebből a szempontból a szlovákiai magyarság szerencsés helyzetben van. Az uniós polgároknak ugyanis joguk van a hivatalos nyelvek bármelyikén az Unió bármely szervéhez fordulni, továbbá az uniós joganyag bármely hivatalos nyelven hozzáférhető, valamint az európai parlamenti képviselőknek joguk van az Európai Parlamentben az Unió bármely hivatalos nyelvén felszólalni. Ezeket az előnyöket nem élvezheti az a kisebbség, amely egy Unióon kívüli ország hivatalos nyelvét beszéli, például a balti államokban élő 1, 2 milliós orosz kisebbség, vagy az ukrán kisebbségi Magyarországon, Lengyelországban és Szlovákiában.¹¹ Az Unió nemhivatalos nyelvei között létezik olyan kisebbségi és regionális nyelvnek számító nyelvek, amelyek az adott tagállamban bizonyos szinten hivatalos nyelvnek számítanak, ilyen a luxemburgi nyelv, amely 1984-ben Luxemburg nemzeti nyelvvé vált. A luxemburgi nyelvnek az Unióon belül is kiemelt szerepe van, hiszen olyan programokban vehet részt teljes körűen, amelyek a hivatalos nyelveknek szólnak.¹²

A nemhivatalos nyelvek egy jelentős része uniós szinten semmiféle kiváltságokkal, előnyökkel nem rendelkezik. A legkedvezőbb helyzetben ezek közül azok a nyelvek vannak, amelyeket a tagállamokban jogilag elismerik, bizonyos fokú védelemben részesítik, biztosítják számukra a nyelvhasználat lehetőségét. Ilyen kisebbség például az asztúriaiak Spanyolországban, vagy a velszi kisebbség az Egyesült Királyságban. Az európai regionális és kisebbségi nyelvek között léteznek olyanok, amelyek a tagállami jogalkotásban nem elismertek, csupán tolerált nyelvek. A legtöbb franciaországi regionális és kisebbségi nyelv ebbe a kategóriába tartozik, így a breton, baszk, okszitán, katalán, korzikai. Franciaország viszonyulása a kisebbségekhez egyébként sem mondható pozitívnek, hiszen a mai napig nem alkották meg a kisebbségek jogairól szóló törvényeket, csupán a francia nyelv kizárólagosságát rögzítették. Legrosszabb helyzetben azok az EU-tagállamban élő kisebbségek vannak, akik számára az állam semmiféle nyelvi jogokat sem biztosít, jogilag sem ismeri el őket, ilyen a Görögországban élő kisebbségek, mint az arománok/vlachok vagy a macedónok helyzete, amely a görög állam velük szemben megnyilvánuló ellenségeskedéséből ered.¹³ Az Unió nemhivatalos nyelveinek külön csoportját alkotják a nem területi nyelvek, amelyek közé a jiddis és a roma nyelv tartozik. A roma nyelvet a jiddissel ellentétben, több tagállamban is elismerik jogilag, így Bulgáriában, Csehországban, Magyarországon, Szlovákiában, Romániában.

Az EU álláspontja szerint az átlátható és demokratikus Unió előfeltétele, hogy minden uniós állampolgár információt szerezhessen az őt érintő ügyekről, azokról a döntésekről, amelyek rá is vonatkoznak. Az uniós polgárok körülbelül 10%-ának anyanyelve valamilyen kisebbségi nyelv. Mivel az uniós joganyag csak a hivatalos nyelveken érhető el, így azok az uniós állampolgárok, akik nem beszélnek valamelyik hivatalos nyelvet, hátrányba kerülhetnek. Ezáltal nem érvényesül az állampolgárok egyenlőségének elve, mivel a hivatalos nyelv nem ismerete a politikai jogok gyakorlásától foszthatja meg a kisebbségi nyelvet beszélőket.¹⁴ Tehát az Unió belső működésében nem valósul meg a nyelvek tényleges egyenlősége sem a hivatalos nyelvek között sem - gondoljunk csak az angol térhódítására - a hivatalos és nemhivatalos nyelvek között, illetve azokon belül sem. A regionális és kisebbségi nemhivatalos nyelveknek a hivatalos nyelvek rangjára emelése ellen leggyakrabban felhozott érv az, hogy többletköltséget jelentene az Unió számára, illetve valószínűleg még inkább lelassítaná az Unió működését.

4. A kisebbségi nyelvhasználat

Napjainkban az államok rendelkeznek a nyelvhasználat jogi szabályozásának eszközeivel, a nyelvpolitika révén. A nyelvpolitika célja lehet egyrészt a kisebbségek jogainak védelme, így a nyelvi sokszínűség előmozdítása, ugyanakkor szolgálhatja a nyelvi asszimilációt is.

Minden kisebbség számára a nyelv szimbolikus és nagy jelentőségű, az adott kisebbségi közösség erejét is mutatja az országban, azáltal, hogy milyen a kisebbségi nyelv pozíciója, elég erős-e ahhoz, hogy a hivatalos nyelv státuszát elnyerje. A nyelvnek a kisebbség életében gyakorlati és pszichológiai jelentősége is van. Gyakorlati jelentősége abban áll, hogy milyen mértékben biztosítja az állam a területén élő kisebbségek számára a nyelvhasználat lehetőségét a hivatalos életben. A kisebbségi nyelvhasználati jogok hiánya lélektani nyomásként nehezedik a kisebbséghez tartozó személyekre és a közösség egészére is. Ez egyben a kisebbségi kultúra, mint érték figyelmen kívül hagyását is jelenti az állam részéről, a kisebbség részéről pedig növekvő frusztrációt.

A nyelvnek különösen egy kisebbség életében jelentős az identitásképző szerepe, a nyelv egy különleges kapocs a kisebbségi közösség tagjai között, ami összeköti őket, hatalmas szerepet játszik a „mi-tudatuk” megerősítésében és az „ők”-től való elkülönülésben. Az identitás szerepe a csoportazonosság megteremtésében megkérdőjelezhetetlen. Az identitás számos közösségenként változó elemből tevődik össze, de minden esetben meghatározza a közösség cselekvését, annak indokát és irányát, valamint a kollektív célok elérésére irányuló szándékot is magában foglalja.¹⁵ Ennek pedig különösen a politikában való részvételben van jelentősége. Az állam ugyanis a nyelvpolitika meghatározásával kirekesztheti a kisebbséget a közösség ügyeiben való részvételtől, a többség így a kisebbség rovására gyakorolhatja a fontosabb jogosítványokat.¹⁶

5. Kisebbségi nyelvi jogok

A tényleges kisebbségi jogok közé tartozik a nyelvhasználat szabadsága, az intézmények és iskolák fenntartásának joga, a kisebbségi nyelvnek az állami közigazgatás terén való alkalmazása, a kisebbségek nevelési, vallási, jótékonyági támogatása.¹⁷ A kisebbségi jogterület szerves részét képezik tehát a kisebbségek nyelvi jogai.

A nyelvi jogok még napjainkban is az általános és egyetemes emberi jogok szerves részét képezik, elismerésük a 20. század 2. feléhez köthető.¹⁸

A nyelvi jog egyik sajátossága, hogy elsősorban a kisebbségi nyelvek és kisebbségi nyelvi jogok területén felmerülő kérdések foglalkoztatják, a nyelvi jogi vizsgálódások nagyobb része is a kisebbségi jogokkal foglalkozik, a nyelvi jog tehát bizonyos szinten összekapcsolódott a kisebbségi nyelvi jogokkal. Egy nyelvi jogi probléma gyakran ugyanis kisebbségi kérdésként merül fel, mert a nyelvi jogi esetek sokszor kisebbségi aspektussal rendelkeznek.¹⁹ A kisebbségi és regionális nyelvek a hivatalos nyelvekként elismert többségi nyelvekkel szemben hátrányos helyzetben vannak, egyrészt azért, mert beszélőik számánál fogva is kevesebb ember beszéli őket, mint a többségi nyelveket. Másrészt pedig státuszukat tekintve is éri őket hátrány, hiszen a legtöbb esetben a többségi nyelvekkel ellentétben nem hivatalos nyelvei az államoknak. Ezen hátrányos helyzet kiküszöbölésére, felismerve, hogy ezek a nyelvek védelemre szorulnak, mivel alapvető értéként hozzájárulnak a kulturális sokszínűséghez, egyes államok kisebbségi nyelvi jogokat biztosítanak a számukra és védelemben részesítik azokat.²⁰

A kisebbségi jogok, azon belül is a kisebbségi nyelvi jogok elismerése megosztja az államokat. Az államok elkülöníthetők aszerint, hogy a többségi nyelvet vagy az országon belüli nyelvi sokszínűséget védik. Az előbbire jó példa Franciaország és Szlovákia, az utóbbira pedig Belgium.²¹

Jelenleg is igen elterjedt nézet szerint a kisebbségek számára biztosított jogok többletjogok és a pozitív diszkrimináció eszközei, éppen ezért ellentétesek a jogegyenlőség, az egyéni jogok és a diszkriminációmentesség eszméjével. A kisebbségi jogok elismerésének ellenzői a modern állam ezen alkotóelemeinek sérelmét hozzák fel a legfőbb indokként. Ugyanis a kollektív kisebbségi jogok elismerése sértene az egyéni jogok elvét, mivel csoportjogokról lenne szó, de a jogegyenlőség és a diszkriminációmentesség elvét sem tartaná tiszteletben, mert e jogok gyakorlását csak a kisebbségi közösségek élvezhetnék. Azok az országok, amelyek a kisebbségi jogok elismerését támogatják, azon a véleményen vannak, hogy a kisebbségeknek szükségük van speciális védelemre, amelyet pozitív diszkriminációval biztosítani lehet.²² Logikailag azonban nyilvánvaló, hogy többletjogok biztosítása egy kisebbségi csoport vagy annak tagjai számára hátrányos helyzetbe hozzák az ebből kiszorulókat, ami ellentétben áll a jogegyenlőség és a diszkriminációmentesség elvével. Ez pedig egyes államok, így Franciaország számára is elfogadhatatlannak bizonyul, mivel eszerint a kisebbség koncepciója

szükségképpen a diszkrimináció koncepciójához vezet, Franciaország pedig ellenzi a diszkrimináció minden formáját.²³ Franciaország alapvetően Szlovákiához hasonlóan a többségi nyelvet védelmező országok közé tartozik

Logikai szempontból a kisebbségi jogok biztosítása valóban jogegyenlőtlenséghez vezethet, de a kisebbségek tényleges helyzetének megértése szempontjából a nemzeti nyelvi jog alapintézményéből, hivatalos nyelvből kell kiindulnunk. A többetnikumú államok többségében a hivatalos nyelv a nagyobb etnikum nyelve, a többségi nyelv, ezt az államok alkotmányukban rögzítik, ami a nagyobbik kulturális közösséget megillető kollektív nyelvi jogként is felfogható, a nemzeti kisebbséget ugyanakkor nem illeti meg a jog, hogy saját anyanyelvét az állam hivatalos nyelveként használja. A többségi nemzet kollektív nyelvi joga nem fejeződik ki expliciten, ez tehát egy implicit kollektív jognak tekinthető, de az egyéni jogok szintjén is értelmezhető. Ez a helyzet azonban egyértelműen hátrányosan érinti a kisebbségeket, ezáltal jogegyenlőtlenséget eredményez a többségi nemzet és a nemzeti kisebbségek között. A jogegyenlőtlenség kiküszöbölésének hatékony eszköze a kisebbségi jogok elismerése, amelynek révén enyhül a jogegyenlőtlenség és a diszkrimináció okozta hátrány, amelyet a többségi nyelv hivatalossá nyilvánítása idézett elő. A kisebbségi jogok elismerése nem minősül pozitív diszkriminációnak, hanem épp ellenkezőleg elvezet a tényleges jogegyenlőség megvalósulására.²⁴ Ebből a szempontból az egyes államok számára rendkívül érzékeny pontnak számító kisebbségi autonómia a kisebbségek jogainak biztosítását jelenti, és nem eredményez szeparatista törekvéseket, épp ellenkezőleg annak megelőzéséhez járul hozzá.²⁵

Andrássy György szerint a nyelvi jogalkotást korlátozó mértékek hiányának köszönhetően a nyelvi jogalkotás ki van szolgáltatva az egyes politikai megfontolásoknak, bizonyos mértékben az aktuális politikai erőviszonyoktól függ.²⁶ Az államok legtöbbször arra hivatkoznak, hogy a téma érzékenységből adódóan a kisebbségek kérdése a saját belügyükbe tartozik. Ugyanakkor a kisebbségi jogok védelmének a nemzetközi dokumentumokban való rögzítése nyilvánvalóvá tette, hogy a kérdés nem pusztán az államok belügyébe tartozik, hanem nemzetközi felelősséget is magában hordoz.²⁷

6. Európai regionális kisebbségvédelem

Európában a kisebbségi jogok védelmére napjainkban egyre nagyobb figyelmet fordítanak. Ezt a folyamatot a kelet-közép-európai országokban végbement rendszerváltások csak felerősítették, hiszen ebben az időszakban az emberi jogok, azon belül is a kisebbségi jogok védelme különösen nagy hangsúlyt kapott. A kisebbségek eltérő sajátosságainak intézményesített formában történő figyelembe vétele hozzájárul a békés együttéléshez és egymás kölcsönös megértéséhez, amely növeli a kontinens békéjét és biztonságát. Ennek felismerése eredményezte azt a szándékot, hogy a kisebbségeket európai szintű védelemben részesítsék. Az európai kisebbségvédelemben kétségtelenül a két legnagyobb szerepet játszó szervezet az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet és az Európa Tanács. Az Európai Unió kisebbségvédelemben játszott szerepét egy külön fejezetben kívánom megvizsgálni.

Az Európa Tanács számos egyezményének lehet kisebbségvédelmi vetülete, mint azt az Emberi Jogok Európai Egyezményének 14. cikkelye is bizonyítja. Ebben a kisebbségekkel szembeni hátrányos megkülönböztetés tilalma fogalmazódik meg. Azonban az Egyezmény még az emberi jogok egyéni felfogását tükrözi, és nem bizonyult kielégítő jogi alapnak a regionális és kisebbségi nyelvek védelmére, tiszteletben tartására és előmozdítására.²⁸ Az Európa Tanács keretében létrejött *Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája* a kisebbségi nyelvek nemzetközi védelme szempontjából rendkívüli jelentőséggel bír.²⁹ Az 1983-ban kezdődött kodifikációs folyamat eredményeképpen 1992. november 5-én Strasbourgban tizenegy részes állam képviselője írta alá a Chartát. Ezt követően azonban csak 1998-ban lépett hatályba a kizárólag ratifikációk miatt.

A Charta vezérelve az úgynevezett kulturális megközelítés, amely nem specifikus nyelvi egyéni jogok létrehozását jelenti, hanem bizonyos kulturális értékek tiszteletét követeli meg. A Charta tehát nem a kisebbségeket és ehhez kapcsolódva az egyéni vagy kollektív nyelvi jogokat védi, nem is említi a kisebbség szót, hanem magukat a nyelveket.³⁰ A Charta kiindulópontja már a preambulumban is olvasható, „Európa kulturális gazdagságának és hagyományainak megóvása és fejlesztése”. Ehhez az alapvető értékhez járul hozzá Európa regionális és kisebbségi nyelveinek védelme. A kulturális diverzitás és a többnyelvűség szellemében kívánja védelemben részesíteni ezeket, anélkül, hogy utalást tenne egyes államok politikailag érzékeny pontjára.

A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája három részből áll. Első része tartalmazza az általános rendelkezéseket, így a definíciókat is. A második rész a célokat és elveket foglalja magában, amelyeket minden aláíró államnak be kell tartania. A harmadik részben foglalt kötelezettségvállalásokból az államok az aláíráskor meghatározhatják, hogy melyeket tartják magukra nézve kötelezőnek, ez az úgynevezett a la carte rendszer. Az aláíró államok által vállalt kötelezettségek azonban semmilyen

nemzetközi bíróság előtt nem kényszeríthetők ki, valamint a Charta szankcionáló mechanizmussal sem rendelkezik, így a kötelezettségek végrehajtása az államok együttműködésén alapul. Nem csupán az a lá carte rendszer biztosít viszonylag rugalmas mozgásteret az államok számára, de a rendelkezések egyes megfogalmazásai is, mint „ésszerűen lehetséges” „a nyelvek helyzete szerint”, és az „amennyiben ezt létszámuk indokolja” megfogalmazások.³¹ A Charta igyekszik elősegíteni a diszkriminációmentesség elvének megvalósulását, valamint a nyelvek és azt használók közötti egyenlőség kiteljesedését. Erre a 7. cikk utal, amely továbbá kimondja, hogy a regionális és kisebbségi nyelvekkel szembeni különleges bánásmód „nem minősül az elterjedtebb nyelveket használókkal szemben hátrányos megkülönböztetésnek.”

A rendelkezések számos területre kiterjednek, melyeket a harmadik rész foglalja magában: oktatásügy, igazságszolgáltatás, közigazgatási és közszolgálati szervek, tömegtájékoztatási eszközök, kulturális tevékenységek, gazdasági és társadalmi élet, határon túli cserekapcsolatok. A részes államok által háromévenként benyújtott jelentéseket a független szakértői bizottság rendszeresen ellenőrzi. Összességében azonban megállapítható, hogy a Charta nem tudott áttörést elérni a kisebbségvédelemben, amely nagyrészt a kötelezettségvállalások a lá carte rendszerének, illetve a kikényszerítő mechanizmus hiányának tulajdonítható. Ugyanakkor vitathatatlan, hogy a Charta újszerű megközelítése kisebbségvédelem területéhez növeli a bizalmat az államok körében területi épségüket és szuverenitásukat illetően. Megközelítése, a nyelvi sokszínűség elsődleges védelme rokonítható az Európai Unió álláspontjával.

Az Európa Tanács 90-es években a nemzeti kisebbségek védelmében elfogadott másik fontos dokumentuma a Kisebbségvédelmi Keretegyezmény, amely szintén 1998-ban lépett hatályba.³² Az 1993-ban elfogadott Keretegyezmény célja, hogy a tagállamok saját területeiken védelmezzék a nemzeti kisebbségek fennmaradását, amely Európa stabilitása, békéje és biztonsága szempontjából alapvető fontosságú. Továbbá előírja a nemzeti kisebbségek mindenfajta identitásának kifejezéséhez, fejlesztéséhez és megőrzéséhez szükséges feltételek biztosítását. Tartalmazza a nemzeti kisebbségen alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalmát, de a kisebbségek előnyben részesítésére csupán halvány utalást tesz (4. cikk).

A felek kötelezettséget vállaltak arra, hogy támogatják, és lehetővé teszik a nemzeti kisebbségek kultúrájának, identitásának, így nyelvének is a fennmaradását, valamint arra, hogy tartózkodnak a kisebbségek asszimilációjától. A 10. cikk értelmében a felek vállalják, hogy „elismerik kisebbségi nyelvének szabad és beavatkozás nélküli használatát úgy magánbeszélgetésben, mint nyilvánosan, szóban és írásban” valamint erőfeszítéseket tesznek annak érdekében, hogy lehetővé váljon a közigazgatási hatóságok előtt a kisebbségi nyelvhasználat. A Keretegyezmény biztosítani kívánja, hogy cégtáblák, feliratok és magántermészetű információk kisebbségi nyelven jelenjenek meg, valamint a helységneveket, utcanéveket, a földrajzi megjelöléseket kisebbségi nyelven is kiírják, ha megfelelő igény van rá (11. cikk). A Keretegyezmény az oktatás területét is érinti, és biztosítani kívánja a kisebbségi nyelv tanulásának lehetőségét (14. cikk). A 16. cikk értelmében a felek tartózkodnak a nemzetiségi arányok megváltoztatásától. A részes államok a Keretegyezményben foglalt kötelezettségek végrehajtásáról az Európa Tanács szerveinek jelentéseket nyújtanak be, amelyeket azok értékelnek.

A Keretegyezmény kiindulópontja tehát az, hogy a nemzeti kisebbségek védelme az emberi jogok nemzetközi védelmének szerves része.³³ A Charta új megközelítésével ellentétben nem hangsúlyozza a nyelvi sokszínűség megőrzésének kiemelt fontosságát, de aktív szerepvállalást követel meg a részes államoktól. Ugyanakkor nem jelent erős garanciát a kisebbségvédelemben, hiszen abban az esetben érvényes, ha a Keretegyezményben foglaltaknál nem létezik kedvezőbb belső jogi szabályozás.³⁴

A kisebbségek szempontjából egyre jelentősebb szerepet tölt be az Európa Tanács úgynevezett 1201-es (1993) ajánlása. Rögzíti, hogy a kisebbségeknek joguk van saját identitásukat megőrizni és fejleszteni. A nemzeti kisebbségeknek joguk van saját szervezetek megalakítására, anyanyelvük használatára a magán- és közéletben. Megtiltja a nemzetiségi számaránynak a kisebbségek hátrányára történő szándékos megváltoztatását. Az 1201-es ajánlás nem csupán élénk vitákat generált, elsősorban az autonómia létrehozására vonatkozó rendelkezései miatt, de államok egymás közötti kapcsolataiban hivatkozási alapul is szolgált, hiszen belefoglalták például a magyar-román és a magyar-szlovák alapszerződésbe.³⁵

Szintén meghatározó szerepet játszik a kisebbségvédelemben a Velencei Bizottság (Jog a Demokráciáért Európai Bizottság), az Európa Tanács tanácsadó szervezete, amely alkotmányozási kérdésekben tevékenykedik. Tevékenysége a kezdetekben a demokratikus átalakulás folyamatában érintett országok, elsősorban Kelet-Közép-Európa államai, sürgős alkotmányozási kérdéseinek megoldása volt, de munkájának széles körű elfogadottsága és értékelése következtében a Bizottság ma már nemzetközileg elismert, független tanácsadó testületként működik. A Bizottság ezen kívül alkotmányozással összefüggő tanulmányokat, jelentéseket és kiadványokat is közzé tesz. A Bizottság felállított egy kisebbségvédelmi ellenőrző mechanizmust, azzal a céllal, hogy elősegítse a kisebbségi jogok védelmét, és jogaik betartásának ellenőrzését. Így véleményét a szlovák államnyelvtörvény módosításáról is kifejtette.

Az európai, regionális kisebbségvédelmi rendszer másik aktív szereplője az EBEÉ (EBESZ). Csúcstalálkozókon elfogadott egyezmények kisebbségi jogi törekvései a Helsinkii Záróokmány óta egyre növekvő jelentőséggel bírnak. Az EBESZ keretében elfogadott egyezmények, így a Bécsi Záróokmány (1989), a Párizsi Charta az új Európáért (1989) vagy a koppenhágai konferencia záróokmánya mind az európai kisebbségvédelem szerves részét képezik. Az 1992-es helsinkii csúcstalálkozón az államok kifejezték szándékukat, hogy törekedni fognak a kisebbségek súlyos problémáinak megoldására és döntést hoztak a nemzeti kisebbségi főbiztos intézményének létrehozásáról.

A nemzeti kisebbségi főbiztos intézményének létrehozása sikerként könyvelhető el az EBESZ történetében, hiszen óriási előrelépést jelent a kisebbségvédelmi ellenőrző rendszerben. Tájékozódik a nemzeti kisebbségek helyzetéről, és figyelemmel kíséri annak alakulását az EBESZ-régióban. Szerepe kiemelkedő az etnikai konfliktusok megelőzésében és a feszültségek enyhítésében. Tevékenysége során foglalkozhat a sértettek által benyújtott beadványokkal, és a helyszínen győződhet meg a kialakult helyzetről.³⁶ Knut Vollebaek volt norvég külügyminiszter tölti be jelenleg a pozíciót, aki az általam vizsgált szlovák államnyelvtörvény módosítását megelőzően és követően is igyekezett egyeztetéseket kezdeményezni az érintett felek között.

Konklúzió

Összefoglalásként megállapítható, hogy az egyesülő Európa nem a nyelvi és kulturális homogenizáció irányába halad, hanem ellenkezőleg egy olyan egységes gazdasági térség felé, ahol a nyelvi sokszínűség dominál,^{iv} és ahol a nyelvi kisebbségek is remélhetőleg megtalálhatják az őket megillető helyet.

Jegyzetek

- 1 EUROMOSAIC study - EU Languages and Language Policy honlap: http://ec.europa.eu/education/languages/languages-of-europe/doc141_en.htm (2011. 03. 24.)
- 2 Orban, Leonard [2008]: Enlargement and Diversity in the European Union. St. Anthony's College, Oxford. 4. old. http://ec.europa.eu/archives/commission_2004-2009/orban/news/docs/speeches/080303_speech_Oxford/Enlargement_and_Diversity_in_the_European_Union_Oxford_speech.pdf 2011. 03. 24.
- 3 Orban, Leonard [2009]: Multilingualism a policy for uniting Europeans. London School of Economics. 4. old. http://ec.europa.eu/archives/commission_2004-2009/orban/news/docs/speeches/090519_London_School_Economics/London_School_Economics_May_2009_en.pdf 2011. 03. 24.
- 4 Orban, Leonard [2008]: Sprachkenntnisse und Geschäftsmöglichkeiten. Rede vor dem Dachverband der dänischen Industrie, Kopenhagen. 3-4. old. http://ec.europa.eu/archives/commission_2004-2009/orban/news/docs/speeches/080205_Commissioner_Orban_speech/CA27-2008-00008-00-00-DE-TRA-00.pdf 2011. 03. 24.
- 5 Kovács Péter [1996]: A nemzetközi jog és kisebbségvédelem. Osiris Kiadó, Budapest. 27. old.
- 6 Shuibhne, Niamh Nic [2002]: EC law and minority language policy: Culture, citizenship and fundamental rights. Kluwer Law International, New York. 49. old.
- 7 Lanstyák István [2004]: Az Európai Unió nyelvpolitikája és a Szlovákiában beszélt nyelvek. 44. old. http://epa.oszk.hu/00000/00033/00019/pdf6szemle_2004_4_lanstyak.pdf 2011. 03. 24.
- 8 Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája [1992]: <http://www.nemzetpolitika.gov.hu/data/files/84193933.pdf> (2010. 12. 13.)
- 9 EUROMOSAIC study- EU Languages and Language Policy honlap http://ec.europa.eu/education/languages/languages-of-europe/doc141_en.htm (2011. 03. 24.)
- 10 Euvonal - uniós tájékoztató szolgálat. www.euvonal.hu/index.php?op=hirek&id=1939 2011. 03. 24.
- 11 Euromosaic Study 2004-2009 and comparative summary 2. old.: http://ec.europa.eu/education/languages/euromosaic/doc4681_en.htm 2010. 12. 13.
- 12 Lanstyák István [2004]: 50. old.
- 13 Uo. 51. old.
- 14 Lános Petra Lea [2009]: Részvételi jogok és a nyelvi sokszínűség az Európai Unióban. 124. old. Miskolci Jogi Szemle 4. évf. 2. szám. Idézi Laxot [2008] http://www.mjsz.uni-miskolc.hu/200902/8_lancospetra.pdf 2011. 03. 11.
- 15 Lános Petra Lea [2009]: Részvételi jogok és a nyelvi sokszínűség az Európai Unióban. 115. old.

- 16 Arday Lajos [2002]: Az Európai Unió és tagországai belső kisebbségvédelmi gyakorlata. 7. old. Esélyek és veszélyek: A kisebbségi önazonosság megőrzésének európai tapasztalatai Codex Print, Budapest
- 17 Bokorné Szegő Hanna [2006]: Nemzetközi jog. 228. old. Aula kiadó, Budapest.
- 18 Trócsányi László – Juhász Hajnalka [2010]: A nyelvhasználat szabályozása egyes nyugat-európai országokban. 47. old. Az emberi jogok és a nyelvek. PTE ÁJK, Pécs
- 19 Andrassy György [1998]: Nyelvi jogok : a modern állam nyelvi jogának alapvető kérdései, különös tekintettel Európára és az európai integrációra. 6-7. old. Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs
- 20 Andrassy György: nyelvek és nyelvi jog az ezredfordulón. 13. old.
<http://www.jak.ppke.hu/forum/irodalom/nyjezr.pdf> 2011. 03. 29.
- 21 Trócsányi László – Juhász Hajnalka [2010]: A nyelvhasználat szabályozása egyes nyugat-európai országokban. 48. old. Az emberi jogok és a nyelvek. PTE ÁJK, Pécs
- 22 Andrassy György [1998]: Nyelvi jogok: a modern állam nyelvi jogának alapvető kérdései, különös tekintettel Európára és az európai integrációra. 8. old. Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs
- 23 Uo. 187. old.
- 24 Uo. 33-47. old.
- 25 Kovács Péter [1996]: A nemzetközi jog és kisebbségvédelem. Osiris Kiadó, Budapest. 230-231. old.
- 26 Andrassy György [1998]: Nyelvi jogok : a modern állam nyelvi jogának alapvető kérdései, különös tekintettel Európára és az európai integrációra. 5-6. old. Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs
- 27 Lános Petra Lea [2009]: Részvételi jogok és a nyelvi sokszínűség az Európai Unióban. 117. old. Miskolci Jogi Szemle 4. évf. 2. szám www.mjsz.uni-miskolc.hu/200902/8_lancospetra.pdf 2011. 03. 11.
- 28 Kovács Péter [1996]: A nemzetközi jog és kisebbségvédelem. Osiris Kiadó, Budapest. 61. old.
- 29 Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája (1992)
<http://www.nemzetpolitika.gov.hu/data/files/84193933.pdf> 2010. 12. 13.
- 30 Kozhemyakov, Alexey [2008]: The European Charter for Regional or Minority Languages: Ten Years of Protecting and Promoting Linguistic and Cultural Diversity. 27. old. Museum International, Vol. 60 Issue 3 <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=15&hid=107&sid=157c267e-c0a9-40c1-b34c-934bb9e2b73d%40sessionmgr104>. 2010. 12. 14.
- 31 Kovács Péter [1996]: A nemzetközi jog és kisebbségvédelem. Osiris Kiadó, Budapest. 72-73. old.
- 32 Az Európa Tanács Kisebbségvédelmi Keretegyezménye (1995)
<http://www.hhrf.org/hhrf/index.php?oldal=198>. (2010. 02. 17.)
- 33 Bokorné [2006]: 233. old.
- 34 Hamberger Judit: Lehet-e az EU-ban büntetni az anyanyelv használatát? 18. old. MKI Tanulmányok-T-2009/17 http://www.kulugyiintezet.hu/MKI-tanulmanyok/T-2009-17-Hamberger_Judit-szlovak_nyelvtorveny.pdf. 2010. 12. 07.
- 35 Bokorné [2006]: 233. old.
- 36 Blahó András – Prandler Árpád [2005]: Nemzetközi Szervezetek. 384. old. Aula Kiadó, Budapest.

*

www.southeast-europe.org
dke@southeast-europe.org

© DKE 2011

ⁱ Bővebben lásd az Euromosaic Magyarországon (2007) c. tanulmányomat a Grotius c. online folyóiratban: <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=GUXQWX>

ⁱⁱ A kutatás eredményei azóta még csak angolul és németül hozzáférhetőek a következő internetes címen: http://ec.europa.eu/education/policies/lang/languages/langmin/euromosaic/index_en.html.

ⁱⁱⁱ Szakdolgozóm Bittmann Nóra EUROMOSAIC – kisebbségi nyelvek az EU-ban c. BA diplomamunkájának adatai alapján (BCE NTI 2011):

^{iv} Az Euromosaic III projekt eredményeit az Európai Bizottság a KU Brussel Egyetemen közösen publikálta 2006-ban angol és német nyelven a következő címen: *EUROMOSAIC III. Regional- oder Minderheitensprachen in den neuen Mitgliedstaaten 2004*. Europäische Kommission – Forschungszentrum für Mehrsprachigkeit an der KU Brussel. Amt für Veröffentlichungen. Publications.europa.eu A magyarországi fejezet a 113–163. oldalon olvasható.